

Filosofie

Overzicht filosofen

Oudheid

Filosoof	Periode	Gedachtegoed	Belangrijkste punten
Thales van Milete	7 ^e - 6 ^e eeuw v.C.	Water is de oerstof; ⇒ Start van de vraag naar de oerstof	– alles bestaat uit water (want ijs, water en wolken zijn dezelfde substantie)
Anaximenes	6 ^e eeuw v.C.	Lucht is de oerstof.	
Heraclitus	6 ^e - 5 ^e eeuw v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Principe van het veranderen ▪ Orderingsprincipe (logos) ▪ Dialectisch denken ▪ Inzicht → zinzicht (kennisprincipe leidt tot zingeving) 	<ul style="list-style-type: none"> – Ordenend principe = de verandering = de logos – “Alles vloeit” > niet het ‘zijn’, maar het ‘worden’ doet ertoe – Dialectisch denken: conflict van tegengestelden, waardoor vooruitgang mogelijk is. – De wijsheid ^v/_d logos zorgt voor een verborgen harmonie van alle tegenstellingen.
Pythagoras	6 ^e eeuw v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Men kan alles terugbrengen naar getallen. 	– Alles (het reële) wordt vertaald naar cijfers en formules.
Parmenides van Elea	6 ^e - 5 ^e eeuw v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verzet tegen Heraclitus ▪ Het blijvende, eeuwigdurende principe van alles 	<ul style="list-style-type: none"> – Absolute ontkenning van elke verandering. – Alleen inzicht in het eeuwige blijvende ‘zijnde’ is waarheid, de rest is slecht opinie – Actuele kwestie: conservatieve versus progressieve
Zeno van Elea	5 ^e eeuw v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Probeerde die schijnbare verandering te ontmaskeren d.m.v. rationele uitleg ▪ We kunnen ons niet altijd beroepen op onze zintuigelijke waarnemingen 	<ul style="list-style-type: none"> – Logisch denken kan tot conclusies komen die de tegen de alledaagse observatie ingaan. – Bijv. achilles en de schildpad – Sloot zich aan bij Parmenides
		Heraclitus (Turkije)	Parmenides & Zeno (Zuid-Italië)
		Eeuwige verandering	Eeuwige stilstand
		Natuurwetenschappen	Mathematisch
		Empirisch, inductief	Louter rationalistisch, deductief
		Ervaring	Verwondering
⇒ <i>De basis voor de twee scholen: progressief en conservatief</i>			
Protagoras	5 ^e eeuw v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sofist (retoriek) ▪ Concrete mens met zijn handelingen moet in het middelpunt van het denken staan 	– Sofisten proberen alles in twijfel te trekken, om zonder degelijke argumentatie maar wel door redernering tot de waarheid te komen.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Immoreel cynisme 	<ul style="list-style-type: none"> – Mens maatstaf van alle dingen => geen absolute waarheid => retoriek alleen voor eigen belang.
<p>Socrates</p> <p>5^e eeuw v.C.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Ethiek</u>: kritisch onderzoeken en nadenken over het menselijke handelen en denken ▪ <u>Socratisch gesprek</u> (=> maieutiek / bevallingstechniek): tot kennis komen door vragen te stellen, zodat de waarheid die ergens in ons verborgen zit geboren wordt. ▪ <i>Het ware (inzicht) leidt tot het goede (uitzicht), maar ook tot het schone (inzicht)</i> ▪ <u>Daimonion</u>: goddelijk beginsel dat in ons leeft en wij in ons moeten leren kennen → valse behoeften ontmaskeren en verwerpen (weinig nodig > sta je dichter bij jezelf) ▪ <u>Socrates is historisch belangrijk</u>: grote nadruk gelegd op de waarde van elk individu (daimonion), op de eerlijkheid en op het samengaan van moraal en politiek 		
<p>Plato</p> <p>5^e – 4^e eeuw v.C.</p>	<p><u>Ideeënleer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De echte werkelijkheid is het ideaal, en wat wij de realiteit noemen, is slechts een zwakke afschaduwing van dat ideaal. ▪ De zin van het leven vinden we door de ontwikkeling van onze geestelijke vermogen te stimuleren. ▪ Plato beschouwde de ziel als het intellectuele (inzicht) en het morele (uitzicht) zelf. ▪ De ziel is een driespan: de <i>rede</i> (logos/wagenmenner/intellect) zorgt voor een evenwicht tussen onze <i>wil</i> (thumos/nobele paard/doorzettingsvermogen) en onze <i>lust</i> (epithumia/ weerspannige paard/driftleven). <p><u>Kennisleer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kennis is herinnering (van toen wij nog in de ideeënwereld leefden) ▪ Als we met dat verstand tot die kennis willen komen dan moeten wij <i>discipline</i> (thumos) hebben om aan de verleidingen (epithumia) te weerstaan → opstijgen ^{v/d} ziel naar de ideeënwereld ▪ Het hoogste idee is de idee van ‘het schoon-goede’, verwezenlijkt in God → kan gaan leiden tot zingeving. <p><u>Deugdenleer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De deugd (= positieve eigenschap ^{v/d} mens) bestaat erin orde en harmonie ^{v/d} ziel te bereiken, voor de in stof gevangen mensen. ⇒ Door wijsheid, dapperheid, matigheid en rechtvaardigheid. ▪ Richtsnoer voor het politieke handelen → utopische staat ▪ Deugden indelen volgens de maatschappelijke klassen (heersers = praktische wijsheid, soldaten/ambtenaren = dapperheid en moed & boeren/arbeiders = bescheidenheid, gehoorzaamheid en matigheid) 		
<p>Aristoteles</p> <p>4^e eeuw v.C.</p>	<p><u>De logica => syllogisme</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Logische redenering/denkhandeling bestaande uit twee premissen (majorterm = hoofdstelling en daaraan ondergeschikte minorterm), waaruit een conclusie afgeleid wordt. <p><u>Categorieënleer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Overstap naar de metafysica > wat zich er achter het fysische? ▪ Onderscheid tussen de <i>stof</i> (materie) en de <i>vorm</i> (de geest, het denken, de idee, de kracht of de potentie) 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dialectische wisselwerking tussen stof en vorm → zoektocht naar evenwicht tussen deze twee ▪ Hiërarchie: bovenaan staat God (de zuivere vorm), al de rest is een <i>mengvorm van stof en vorm</i> (zelfs in de zuiverste stof zit de potentie of mogelijkheid om iets te worden) ▪ Vijfde element: de Aether = substantie waaruit licht zich vormt <p><u>Mensvisie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De mens is een gemeenschapsdier, wiens verstand hem onderscheidt van de rest van de organismen. ▪ Op dit niveau van inzicht via het verstand, vinden we ook de belangrijkste deugden en de bron van zin of geluk. <p><u>Economie, politiek en ethiek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Inbeddingrelatie tussen economie en ethiek ▪ Economie is wetenschap van: op moreel en politiek verantwoorde wijze produceren en consumeren & het zich mateloos verrijken. ▪ Gulden middenweg: extremen vermijden en in alles 'realistisch' zijn (bijv. geen ideale staat nastreven)
<p>Zeno (stoïcisme)</p> <p>4^e – 3^e eeuw v.C.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verwant met <i>cynici</i>: zagen in dat de meeste mensen hypocriet waren en alleen aan eigen profijt dachten > leefden sober (Zeno en de stoïcijnen gingen niet zover als de cynici) ▪ Stoïcijnen weinig geduld met Plato's ideeënleer of Aristoteles metafysica → moet op je gezond verstand & ervaring vertrouwen. ▪ Alles heeft een begin en een einde => reden tot bescheidenheid ▪ <i>De mens had een centrale plaats bij de stoïcijnen.</i> ▪ God staat niet boven de wereld, maar is er deel van > ieder mens heeft een deel goddelijkheid in zich (daimonion van Socrates) <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Antwoord op de vraag naar zin en inzicht: het leven van de mens is goed als het in harmonie met die \forall_d natuur verloopt. ▪ Volmaakte menselijke vrijheid = deugd bereiken door passies te leren beheersen (niet laten meeslepen door gevoelens). ▪ Beschouwen alle mensen gelijk ⇒ 1^e radicaaldemocratische leer
<p>Plotinus (neo-platonisme)</p> <p>3^e eeuw v.C.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keerde terug naar de ideale wereld van Plato ▪ Het '<u>Ene en het Al</u>' = opperste wezen, oergoede ▪ Dit Ene kan men met zijn verstand niet leren kennen, maar door een vorm van uitstraling (emanatie) scheidt dit Ene de wereldgeest (nous), de wereld van de ideeën die de werkelijke wereld is. ▪ De zintuigelijke wereld is maar een bedrieglijke afschaduw van deze ware ideeënwereld (net als bij Plato) ▪ Het 'Boze' = de zuivere stof, absolute tegenstelling tot het Ene <p>⇒ Het komt erop aan opnieuw uit die zintuigelijke wereld op te stijgen en het boze (de stof) zoveel mogelijk te beheersen (extase)</p>

Socrates: I → U → Z via het ware en het goede tot het schone
Plato: I & U → Z de hoofste idee is de idee van het schoongode
Aristoteles: I → U & Z

<p>Gabirol</p> <p>11^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Joodse filosoof ▪ Ontwikkelde zijn denkbeelden vanuit de neoplatoonse traditie.
<p>Maimonides</p> <p>12 eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Joodse filosoof: op zoek naar antwoorden op de filosofie vragen door de ratio te gebruiken.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Boek: 'Gids voor de Verdoelden' > wil bewijzen dat men met het verstand de waarheden van de Bijbel kan vinden ▪ Directe invloed gehad op Thomas van Aquino en andere westers
Avicenna 10 ^e – 11 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Islamitische filosoof ▪ Trachtte Aristoteles en het neoplatonisme te verbinden
Averroës 12 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Islamitische filosoof: verwerkte de filosofie van Aristoteles en legde de nadruk op kritisch denken.
Scholastieke filosofie	<p>Christelijke filosofie ^v/_d middeleeuwen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Centraal staat de relatie tussen geloof en rede, wat neerkomt op de verhouding tussen zin en inzicht. ▪ Vroege, hoog en late scholastiek ▪ Vroege => men ging uit ^v/_h samenvallen van geloof en rede
Thomas van Aquino 13 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoogscholastiek => duidelijk onderscheid tussen geloof & rede ▪ Thomas maakte als 1^e onderscheid tussen geloof en weten ▪ Theoloog Thomas: God bestaat ▪ Filosoof Thomas: bespreekt hoe de ziel in het lichaam aan kennis komt ▪ We moeten zelf van onderuit tot waarheden komen met onze zintuigelijke waarnemingen en ons verstand ▪ Transcendent = dat wat de menselijke materiële werkelijkheid overstijgt ▪ Immanent = dat wat in de mens zelf aanwezig is ⇒ Komen samen in één waarheid; openbaar en geloof enerzijds en menselijke denken anderzijds hebben elkaar gevonden ▪ I → U → Z (net als Socrates en Heraclitus) ▪ Causaliteitsprincipe: er moet eerst een oorzaak van alles bestaan (vijf beroemde godsbewijzen)
William van Ockham 14 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Late scholastiek => geloof en rede van elkaar gescheiden ▪ Als je iets zonder hypothese kan verklaren, moet je dat ook doen → voorbereiding op het ontheologisch denken ▪ Radicale scheiding tussen filosofie en theologie
<i>In de verlichting ging het er vooral om na te gaan hoe we kunnen kennen (kennisproces), hoe betrouwbaar onze kennis is & of we tot een absolute waarheid kunnen komen ⇒ kennisleer/theorie</i>	
René Descartes (rationalist) 17 ^e eeuw	<p>Descartes wilde een juist inzicht in de dingen krijgen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Methodische twijfel</u> = systematische twijfel om zo tot kennis en waarheid te komen; we vertrekken van iets empirisch dat we in twijfel trekken. ▪ "<u>Ik denk dus ik besta</u>" => het begin om rationeel een werkelijkheid op te bouwen: <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Het denken (cogitatio)</u>, de wereld van de geest, alles wat ik hier klaar en duidelijk uit ken, bestaat (want het is 'clair et distinct'; duidelijk en van de rest onderscheiden) ○ <u>Bestaan van God</u>. De idee van God is het bewijs van Zijn bestaan, want de onvolmaakte mens kan niet het volmaakte hebben uitgevonden. ○ Het bestaan ^v/_d <u>materiële wereld</u>, de wereld ^v/_d uitgebreidheid (<u>extensio</u>). We hebben een klare en duidelijke voorstelling van deze wereld, dus bestaat ze. ▪ De mens als '<u>res cogitans</u>'; denkend ding. De mens is verdeeld tussen de werelden ^v/_d cogitatio en de extensio; dualisme (geest <-> lichaam)
Gottfried Wilhelm Leibniz	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gaf een origineel antwoord op de vraag omtrent de vrije wil

<p>(rationalist) 17^e – 18^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ God is de Grote Uurwerkmaker; bewegingen \forall_d ene klok (ons lichaam) op voorhand afgestemd op die \forall_d andere klok (onze geest) → indruk dat er een direct verband is tussen lichaam en geest ▪ Toont aan dat het rationalisme met vragen bleef zitten → ontstaan andere benaderingen \forall_d realiteit → empirisme
<p>John Locke (empirist) 17^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grondlegger van de empirische leer ▪ <u>Verwerpt aangeboren concepten/morele ideeën</u> → alles moet komen uit ervaringen die we opdoen in ons leven en zintuigelijke waarnemingen → zo krijgt ons bewustzijn inhoud (ideeën) ▪ <u>Zintuigelijke ervaring: sensation</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Primaire</i> = objectieve kenmerken (deze eigenschappen zijn onlosmakelijk met alle dingen verbonden) ○ <i>Secundaire</i> = subjectieve kenmerken (ontstaan door inwerking van onzichtbare stofdeeltjes op onze zintuigen) ▪ <u>Innerlijke zelfobservatie: reflection</u> ▪ Locke vertrekt niet vanuit twijfel (zoals Descartes), maar hij <u>bekomt twijfel</u> → we zijn maar zeker van 2 elementen: ons <i>eigen bestaan</i> en het <i>bestaan van God</i>, verder gelooft hij niet in absolute zekerheid en bewaart hij een zekere mate twijfel ▪ Zijn ideeën hebben een duidelijke invloed gehad op de drie grote <u>revoluties</u> → <i>democratie & religieuze tolerantie</i> ▪ Locke pleitte voor <u>onderling begrip</u> omdat allemaal verschillende ervaringen leiden tot verschillende ideeën => anderen niet automatisch overtuigd door jouw inzichten
<p>George Berkeley (empirist) 17^e – 18^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Radicaalste van alle empiristen, omdat hij het <u>bestaan van de materiële wereld verwierp</u> ▪ In termen van Locke: alle secundaire eigenschappen zijn subjectief en behoren enkel tot de waarneming, máár de primaire eigenschappen zijn ook subjectief volgens Berkeley. ▪ <u>“Er kan geen object zonder subject zijn”</u>. Het object bestaat altijd uitsluitend in relatie tot een subject, en is dus afhankelijk van & wordt bepaald door het subject, waardoor het object als loutere verschijning op zichzelf niet bestaat. (ofwel: hoe bewijzen we dat waarnemingen een oorzaak hebben?) ▪ Op deze manier verwerpt hij ‘t bestaan \forall_d materiële wereld, maar hij is <i>wel zeker \forall_h bestaan van God, de ziel en het ik</i>. ▪ We kunnen deze argumenten niet met ons gezond verstand weerleggen, maar slecht door te wijzen op logische en empirische denkfouten.
<p>David Hume (empirist) 18^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bouwt een <u>kennisleer</u> en <u>moraal filosofie</u> uit ▪ Verklaart de vier omstandigheden die ertoe leiden dat men <u>rechtvaardigheid</u> niet kan wegdenken ▪ <u>Kennisleer</u>: alle kennis begint met indrukken (impressions), die ideeën veroorzaken → verbinding van deze ideeën vergroot de stof van onze kennis. <ul style="list-style-type: none"> ○ Logisch-rationaal kunnen we niet tot de ideeën van oorzaak en gevolg geraken, want we moeten uitgaan \forall_d zintuigelijke ervaringen. ○ Religieuze waarheden kunnen we daarom ook nooit kennen, maar moeten worden geloofd. ▪ Uiteindelijk werd Hume een <u>scepticus</u>: door ervaring en observatie kun je niets over de werkelijkheid te weten komen.
<p>Zowel de rationalisten als de empiristen komen tot een impasse, waaruit Kant de filosofie zal trachten te redden. Ze hebben de beperkingen aangetoond van zowel onze zintuigelijke ervaring als ons verstand.</p>	

<p>Immanuel Kant (brug tussen empirisme en rationalisme)</p> <p>18^e eeuw</p>	<p><u>Kritik der reinen Vernunft</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De werkelijkheid op zich (das Ding-an-sich) zendt zintuigelijke waarnemingen uit die ons verstand bereiken (= empirisme). Wel is ons verstand een gestructureerd instrument, een geformatteerde schijf, waardoor de waarnemingen in de in ons aangeboren categorieën worden geplaatst (12 aangeboren categorieën) ▪ ⇒ <i>Het inzicht dat ons verstand de zintuigelijke ervaringen automatisch vervormt, zodat we in feite over het Ding-an-sich niets kunnen weten.</i> <ul style="list-style-type: none"> ○ 'Nou-menon' = das Ding-an-sich, wat niet via de zintuigen maar via de geest/'nous' gekend wordt ○ 'Fenomenen' = verschijnselen, de ervaringen waargenomen door de zintuigen. ▪ Twee sets van oordelen: <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Analytisch</u>: steunt volledig op de rationaliteit, ervaring speelt geen rol (gezegd al in het onderwerp) ⇔ <u>Synthetisch</u>: met meer dan louter rationaliteit, met elementen uit de zintuigelijke ervaring ○ <u>Empirisch</u>: steunt volledig op de zintuigelijke ervaring ⇔ <u>A priori</u>: met meer dan alleen zintuigelijke ervaring ▪ Kant verbindt de rationele structuren ^v/_h verstand met de zintuigelijke ervaringen om van ware kennis te kunnen spreken → geen link, dan is het nonsens voor Kant. ▪ <i>Radicale antwoord op de vraag naar inzicht</i> = Kant kon geen enkele grote waarheid van de filosofie meer bewijzen, omdat deze waarheden niets empirisch hebben ⇒ drastisch voor de zinvraag & de vraag naar handelen <p><u>Kritik der praktischen Vernunft</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Moraalfilosofie</i>: Kant gaat moreel bewijzen dat er dan toch een God bestaat. ▪ Er moet een hogere hand zijn die de <u>rechtvaardigheid</u> (cf. Hume) verzekert, want de mens er hier zelf niet toe in staat → dit bewijst niet rationeel maar moreel het bestaan van God, de onsterfelijkheid en de vrije wil. ▪ Twee verschillende niveaus: <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Intellectuele niveau</i>: hierop blijven we met de 'kritiek ^v/_h zuivere stand' zitten, met ons diepste onwetendheid ⇒ onhoudbaar voor het gewone leven qua zingeving en rechtvaardig handelen ○ <i>Morele praktische niveau</i>: we aanvaarden 't bestaan van God, de onsterfelijkheid ^v/_d ziel en de vrije wil ⇒ we kunnen onze moraal ('t goede leven) opbouwen
<p>Idealisme: filosofie zoals, zoals bij Plato, aan de idee voorrang geeft.</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Kennistheoretisch vlak</i>: plaats de idee boven het 'zijn' om tot inzicht te komen – <i>Ethisch vlak</i>: stelt idealen als norm in plaats van zich te baseren op de feitelijkheid, als uitzicht bij het handelen <p>Materialisme: filosofie die aan de materie voorrang kent</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Kennistheoretisch vlak</i>: identificeert het 'zijn' met de materie – <i>Ethisch vlak</i>: kent, vanuit bezitsdrang of egoïsme, aan het materiële meer waarde toe dan aan het culturele – <i>Franse en Duitse materialisten van de 18^e en 19^e eeuw</i>: gaan uit van de ontwikkeling van de natuurwetenschappen en stellen dat alles, ook het denken, uit materie bestaat & dat de geest in feite een product van deze materie is. 	

<p>Hegel</p> <p>18^e – 19^e eeuw</p>	<p><u>Drie pijlers van zijn theorie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Logica</u>: hetzelfde als ontologie of zijnsleer (het Zijn van de logos, de geest of God voor de schepping) ▪ <u>Natuurfilosofie</u>: een contradictie tussen de zuivere geest en de stof, daardoor God zich door de Schepping ‘vervreemde’ in de materiële wereld ⇒ deze contradictie = motor van elke verdere ontwikkeling ▪ <u>Filosofie van de geest</u>: in de mens begint de terugkeer van de geest naar zijn oorsprong. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Zo verklaart Hegel de ontwikkeling ^v/_d hele geschiedenis terugkeer, via contradicties, van de geest uit het ‘anders zijn’ tot God <p><u>Evolutie van de mens</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Individuele mens als een beziel, intuïtief wezen → ‘verschijnende bewustzijn’ → het bewuste denken ▪ <u>Subjectieve geest</u>: de mens ziet dan zijn eigen geestelijke substantie als identiek met zijn bewuste (denkende en willende) handelen. ▪ <u>Objectieve geest</u>: komt er door de evolutie van de door de mensen geschapen instellingen (het Recht, de Moraal, etc.) ▪ <u>Moderne staat</u>: hierin culmineert alles, wat voor Hegel de ‘verschijnende God’ betekent (vereniging van het subjectieve en het objectieve) ▪ Zo keert de <u>Geest</u> (Weltgeist) via de geschiedenis ^v/_d mensen en instelling terug tot God, het ‘denken ^v/_h denken’ ▪ <u>Optimisme</u> in deze visie: we ontwikkelen onszelf en onze cultuur tot een steeds grotere rijkdom en vrijheid, om uiteindelijk terug te komen tot God <p><u>Dialectiek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ = Systematische manier van denken die gebruik maakt ^v/_e gedachte en het tegenovergestelde ervan om tot een standpunt te komen (de twee tegengestelden versmelten in een synthese, die op haar beurt weer these wordt enz.) ▪ Hegel is ook belangrijk geweest voor de ontwikkeling van de dialectiek, uitgaande ^v/_d contradictie tussen God (Geest, Idee) en de natuur (stof, materie). ▪ Schema: thesis (T) – antithesis (A) – synthese
<p>Feuerbach</p> <p>19e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zintuiglijkheid, waarheid en de werkelijkheid zijn één geheel, waarin het geestelijke en het stoffelijke in de mens samenkomen ⇒ soort synthese van het materialisme en idealisme, omdat de mens zowel uit geest als stof bestaat <p><u>Materialistisch humanisme</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ = Specifiek antwoord op de <i>zinvraag</i> ▪ God is een schepping van de mens ▪ We verspillen onze energie aan een illusie → ‘<i>Entfremdung</i>’ (aliënatie = vervreemding) ▪ Alleen door zich te bevrijden uit de illusie van de godsdienst kan de mens zichzelf volledig ontwikkelen ▪ <i>Naastenliefde</i>: als we al onze krachten aan de mensen wijden, kunnen we dit leven en deze wereld beter maken. ▪ <i>Antropocentrische filosofie</i>: Feuerbach legt de nadruk op de mens (i.t.t. Hegel, die de nadruk legt op de Geest) <p><u>Kritiek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zowel vanuit de Christelijke denkers als vanuit Marx en zijn volgelingen

<p>Karl Marx</p> <p>19^e eeuw</p>	<p>Marx' kritiek op Feuerbach</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Akkoord</u>: dat de mensen zich moet bevrijden uit het idealisme & de illusie van de godsdienst máár: ▪ 'De mens' van Feuerbach is een abstractie → we moeten kijken naar levende mensen → daarom is zijn materialisme 'historisch' ▪ De <u>dialectische methode</u> van Hegel mag niet zomaar opzijgeschoven worden → van belang om nieuwe materialistisch theorie te ontwikkelen ▪ De <u>godsdienst</u> heeft twee kanten: mensen gehoorzaam en volgzzaam houden & uitweg voor menselijke ellende (zingeving) <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Volgens Marx heeft het alleen maar zin om de illusie te verwerpen, als mensen tegelijkertijd inzicht krijgen in de ware oorzaken van hun ellende en de middelen hebben om hier iets aan te doen. <p>Marx' kritiek op de burgerlijke revolutie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 'Vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid' betekenen niets voor de grote massa <p>De ontwikkeling van de mensheid: arbeid en technologie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Primitieve communisme</i>: primitief m.b.t. de technologie & communistisch m.b.t. geen klassen. 2) Ontwikkeling ^{v/d} <i>technologie</i>: ontstaan ^{v/d} eerste gemeenschappen met een <i>meerproductie</i> (+ specialisatie en arbeidsdeling) 3) <i>Handel</i> ontstaat wat leidt tot een heersende klasse. In het westen: klassenmaatschappij > slavenmaatschappij > feodalisme > kapitalistische, burgerlijk-democratische staten <ul style="list-style-type: none"> → overgang hangt samen met materiële voorwaarden <p>Marx stelt een democratische, socialistische maatschappij voor i.p.v. een klassenmaatschappij => democratie en socialisatie (afschaffing privébezit).</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Vergt een strijd: democratisch legaal en/of revolutionair <p>Aliënatie en reïficatie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Menselijke aliënatie</u> (m.b.t. arbeiders): planning ontnomen, product dat ze maken hoort hen niet toe, loon is maar klein deel van de winst (theorie ^{v/d} meerwaarde) & hele leven in fabriek doorgebracht (verspilling talenten) [cf. aliënatie bij Hegel & Feuerbach] ▪ <u>Dubbele reïficatie</u>: mens komt in functie te staan van het ding → moderne werknemers worden aanhangsels ^{v/d} machines & ruilmiddelen gaan bijna eigen leven leiden (een ding gemaakt door mensen krijgt controle over ons) <p>Kritiek op Marx</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kerk, adel & burgerij, traditionele filosofen, progressieve denkers en anarchisten. ▪ Andere socialisten verwierpen zijn <u>dialectische materialisme</u>. Dit is een methode die inzicht gaf in de materiële evolutie en die elke historische materialistische overgang kon verklaren. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Uit dit conflict ontstond een synthese die later opnieuw door antithese geconfronteerd werd (feodale tijd (T) → kapitalisme (A) → socialisme (S)) <p>Marx samengevat</p> <p>Specifieke aanpak ^{v/d} filosofische vragen (inzicht, uitzicht en zinzicht)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Als materialist</i>: gelooft niet dat ideeën alleen de wereld kunnen veranderen
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Filosofie</i>: theorie die inzicht verschaft & mensen over hun situatie informeert → tot mensen zelf bereid zijn tot handelen over te gaan voor bevrijding uit onderdrukking ▪ Rekening houdend met aangegeven benadering $\frac{v}{h}$ fenomeen godsdienst 									
Arthur Schopenhauer eind 18 ^e – 19 ^e eeuw (Romantiek)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Schopenhauer verzette zich tegen het absolute optimisme van Hegel ▪ Zijn filosofie berust op twee stellingen: <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>De wereld op zichzelf</u> (an sich) is Wil. Deze kracht is een blinde kracht die alles drijft > almachtig, onstuitbaar, zonder rede & kennis ○ <u>De wereld voor mij</u> is Vorstelling (representatie, schijn) ○ “De werkelijkheid is niet de Weltgeist van Hegel die tot zelfkennis voortschrijdt (vandaar Hegels optimisme), maar een blinde kracht, ‘de Wil’, die alles drijft.” ▪ <u>Principe van de individuatie</u>: de Wil werkt in elk van ons als drang om te leven (Wille zum Leben), om ons vooruit te duwen (bijv. niet zomaar neerleggen bij moeite gebeurtenissen). Máár uiteindelijk gaan we onszelf vernietigen. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Dus geen enkele reden tot optimisme. ▪ Op het vlak van <u>zingeving</u> twee manieren om het <u>proces te vertragen</u>: <ul style="list-style-type: none"> ○ Kunst: soort pijnstillend middel (vooral muziek) ○ Godsdienst: leert ons onze behoeften te beperken en minder $\frac{v}{h}$ leven te verwachten → negatie $\frac{v}{a}$ levenswil in ons, ‘het nirvana’. ▪ Dus: <i>zinloosheid kan men overwinnen</i> door niet teveel te verwachten van het elven en bescheiden in het leven te staan (levenswil negeren). ▪ Schopenhauer heeft een <i>specifiek uitzicht op het handelen</i>, namelijk rechtvaardigheid en medelijden. 									
Kierkegaard	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kierkegaard gaat uit van concrete ervaringen van het individu. Wat telt, is de werkelijke existentie van de mens in het nu. ▪ <i>Inzicht dat de wereld zinloos is (voor de mens) ⇒ wanhoop en angst</i> ▪ Men geraakt uit die diepe reële angst door het <u>volledig opgeven van zichzelf aan God</u> (religieuze) → kun je enkel bereiken via het inzicht in de zinloosheid van de wereld en de wanhoop over je eigen bestaan. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ de mens is voor zijn eigen leven verantwoordelijk, hij moet existentieel denken en handelen en zich zonder voorbehoud aan het herontdekken van belangrijke levenswaarden kan wijden. <p><i>Twee belangrijke elementen in het denken van Kierkegaard:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Op zichzelf kan de mens slechts tot angst en wanhoop komen. 2) Door de overgave aan God komt de mens tot een zinvol hoger leven in het religieuze, waar alleen nog redding kan worden gebonden. <p><i>Marx & Kierkegaard keerden zich beide tegen Hegel, maar belangrijke verschillen:</i></p> <table border="1" data-bbox="555 1585 1201 1749"> <thead> <tr> <th></th> <th>Kierkegaard</th> <th>Marx</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Individu</td> <td>Op zichzelf</td> <td>Als deel van een sociaal-historisch bestel</td> </tr> <tr> <td>Oplossing</td> <td>Overgave aan een persoonlijke God</td> <td>Bevrijding door de revolutionaire verandering</td> </tr> </tbody> </table>		Kierkegaard	Marx	Individu	Op zichzelf	Als deel van een sociaal-historisch bestel	Oplossing	Overgave aan een persoonlijke God	Bevrijding door de revolutionaire verandering
	Kierkegaard	Marx								
Individu	Op zichzelf	Als deel van een sociaal-historisch bestel								
Oplossing	Overgave aan een persoonlijke God	Bevrijding door de revolutionaire verandering								
Augustinus 4 ^e – 5 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deel van stroming van filosofen die niet eenzijdig het verstand beklemtonen. ▪ O.a. belangrijk voor de plaats die hij geeft aan het persoonlijk bewustzijn & aan de kennis(I)kracht(U) van de liefde (Z). 									
Blaise Pascal 17 ^e eeuw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deel van stroming van filosofen die niet eenzijdig het verstand beklemtonen. ▪ Door een mystieke ervaring komt hij tot de overgaven aan de Openbaring en Gods genade (vrede van de ziel) en benadrukt hij de rol van het gevoel. ▪ Ligt in de lijn van Augustinus en grote mystici ▪ Vormt brug naar oosterse filosofie, fenomenologen en existentiële filosofen. 									

<p>Fenomenologie: de leer van de fenomenen of de verschijnselen (niet filosofisch denken). Onderscheid tussen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Fenomenologie van <i>Kant</i>: ‘de leer ^v/_d verschijnselen ^v/_d dingen’ tegenover het Ding-an-sich – Fenomenologie van <i>Hegel</i>: het aan zichzelf ‘verschijnen’ van de geest doorheen de natuur en de geschiedenis, vanuit de zintuigelijke kennis tot het absolute weten – <u>Moderne fenomenologie</u>: Brentano, Husserl, Heidegger 	
<p>Edmund Husserl 19^e – 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Husserl ging uit van de ‘intentionaliteit’ van Brentano, het op het object gericht zijn van de geest (we richten onze psychologische aandacht dus volledig op het object dat we willen kennen) ▪ De fenomenologie ‘reduceert’ ons denken tot het object, gefixeerd zijn op de essentie → beschrijvende psychologie (ik weet dat ik dit object waarneem en geen ander) ▪ <u>Fenomenologische reductie</u>: ons van alle vooroordelen ontdoen ⇒ reduceren van de essentie tot wat werkelijk van belang is ▪ <i>De vraag naar wat we eigenlijk waarnemen</i>: het waargenomen object (fenomeen) verschijnt in mijn bewustzijn, maar is meer dan wat in mijn bewustzijn verschijnt. ▪ We gaan proberen het wezen van die dingen te bereiken, het ‘<u>Wesenschau</u>’. Voor Husserl bestaat de werkelijkheid-op-zich (Kant) niet, er bestaan alleen maar fenomenen. Het zijnde verschijnt slechts in en door fenomenen. ⇒ Daarom is de fenomenologie de eerste wetenschap volgens Husserl. (door telkens opnieuw door te dringen in de fenomenen, ontdek je gemeenschappelijke elementen die dieper gaan dan de uiterlijke verschillen) ▪ De fenomenologie veronderstelt een geheel nieuwe houding en wijze van zinvol ‘kijken’ die niet vanzelfsprekend is → resultaat is verrijkend.
<p>Jean-Paul Sartre 20^e eeuw</p>	<p><i>[In het existentialisme zet hij de traditie van Husserl voort, en in zijn politieke engagement staat hij dicht bij het Marxisme ⇒ synthese hiertussen]</i></p> <p>Sartres humanistisch of atheïstisch existentialisme</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “<u>Je suis, donc je pense</u>” → het leven is een vrije val van de moederschoot in het graf → het toeval kan zowel in de negatieve als positieve zin ontwikkelen. ▪ De werkelijkheid bestaat uit de <u>werkelijkheid-op-zich</u> en de <u>werkelijkheid-voor-mij</u>. Alleen de werkelijkheid die ik beleef is van belang, maar mijn subjectiviteit sluit de werkelijkheid van anderen niet uit. Kennis komt dus niet via de grote overgeleverde systemen, maar via het individu. ▪ <u>Existentiële benadering</u>: de observaties/ontmoetingen met anderen bewust beleven en fenomenologisch onderzoeken (die anderen, die we als deel van de werkelijkheid-voor-ons ontdekken, leiden ons tot de intersubjectiviteit). ▪ De mens is tot <u>vrijheid veroordeeld</u>: fundamenteel vrij, maar dit is tegelijk een gegeven en een opdracht om ons in vrijheid te ontwikkelen. Deze opdracht is zwaar en brengt angst & verantwoordelijkheid met zich mee. Maar volgens Sartre mag je niet de sprong in het geloof maken (Kierkegaard). ▪ Deze houding kan leiden tot <u>wanhooft</u>, omdat er geen enkele oplossing schijnt te zijn. Sartre verwerpt dit, omdat volgens hem juist door het existentialisme een echt menselijk leven mogelijk wordt gemaakt → radicaal optimisme dat de mens <u>keuzevrijheid</u> geeft. ▪ Het <u>humanistische of atheïstisch existentialisme</u> is een humanisme in de diepste betekenis van het woord, omdat de mens hier volledig voor zijn daden en zijn ontwikkeling verantwoordelijk is (keuzevrijheid) en omdat de subjectiviteit meteen alle andere mensen bevat. <p>Sartres sociale filosofie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sartre stond wel voor de uitgebuide massa maar ging niet akkoord met alles wat de Marxisten deden

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tegenover het systeem van Hegel staat de theorie van Kierkegaard. Uit Hegels historische en dialectische idealisme kwam het historische en dialectische materialisme van Marx, en Kierkegaard stond aan het begin van het existentiële denken. ▪ Marx en Hegel spreken van grote structuren waarin het individu zijn leven moet leiden → existentialisme brengt hierop een correctie en wijst ook op de individuele persoon. ▪ We moeten de onafhankelijkheid van het existentialisme behouden, ondanks dat het marxisme zo centraal staat. <ul style="list-style-type: none"> ○ Marxisme zonder existentialisme = dogmatisme ○ Existentialisme zonder marxisme = pessimisme
<p>Twee verschillende stromingen die zich op het existentialisme beroepen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het <u>atheïstische</u> denken van Sartre – De <u>religieuze</u> filosofie van Gabriël Marcel <ul style="list-style-type: none"> ⇒ ook de Joodse filosofie neemt hieraan deel met Martin Buber en Emmanuel Levinas <p><i>Het <u>existentialisme</u> = een filosofische stroming die individuele vrijheid, verantwoordelijkheid en subjectiviteit vooropstelt. Het existentialisme beschouwt iedere persoon als een uniek wezen, verantwoordelijk voor eigen daden en eigen lot. De uitdaging van ieder individueel mens is om - in afwezigheid van een transcendente god - binnen zijn absurd en zinloos bestaan zijn vrijheid te gebruiken om een eigen ethos op te bouwen en zijn bestaan zodoende zin te geven.</i></p>	
<p>Gabriël Marcel 20^e eeuw</p>	<p><u>Onderscheid tussen hebben en zijn</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dat wat we zijn is ons wezen, wat we hebben is wat we bezitten. Het hebben van die dingen moeten we onderscheiden van het zijn. ▪ Datgene wat we hebben gaat ▪ Wanneer <i>we voldoende hebben en niet te veel, voldoende verstand</i> kunnen gebruiken & wanneer ik met mijn <i>emoties kan beleven</i> (geen slaaf ervan zijn) en ze <i>onder controle heb</i>, spreekt men van het ‘zijn’ en niet ‘hebben’. <p><u>Onderscheid tussen een probleem en een mysterie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Men behandelt de vraag naar inzicht en zin door hierin een fundamenteel onderscheid te maken. ▪ <i>Probleem</i>: wat we krijgen in de wetenschap, waar we mee geconfronteerd worden. We spreken hiervoor vooral het verstand aan. ▪ <i>Mysterie</i>: iets waarin ik zelf met mijn hele wezen betrokken ben. Hierbij komen we niet tot de oplossing door alleen externe elementen te gebruiken. ▪ De mens kan in zijn denken verder gaan dan het onderzoek ^{v/d} problemen (met de rede) en kan zich opstellen voor het mysterie omdat hij leert inzien dat "het zijn een mysterie is" <p><u>Christelijk humanisme</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Door zo onze existentie, ons bestaan bewust en doorvoeld te beleven, komen we tot dat "zijn", dat op zich tragisch is (de angst van Kierkegaard, Heidegger en Sartre) en dat we slechts kunnen verdragen door ons te richten op de gemeenschap met God en de anderen. <p><u>Post-socraat / neosocratische</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Marcel kan heel zijn filosofie ook uitwerken vanuit Socrates (evenwicht, niet het extreme denken, onder controle houden van emoties, ..)
<p>Martin Buber (joodse filosoof)</p>	<p><u>‘Ich und du’</u> (belangrijkste filosofische boek)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>‘Ich-du’</u>: slaat op het menselijke bestaan, dat wezenlijk een <i>relatie is tussen een ‘ik’ en een ‘jij’</i>. Door die betrekking tot een ‘jij’ worden we pas echt ‘ik’. We moeten die <i>relatie tot de anderen (ook God en natuur) ontwikkelen</i>. ▪ <u>‘Ich-es’</u>: slaat op de ervaring van de dingen rond <i>ons</i>.

<p>19^e – 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ In het dagelijkse leven lopen die twee momenten door elkaar heen en gebeurt het vaak dat we ook <i>onze medemensen als ding ervaring</i>, in plaats van een relatie met hen aan te gaan. ▪ De hoogste relatie is die met <u>God, het eeuwige 'Du'</u>. Hiertoe komen we pas als we opnieuw de dialoog leren ontwikkelen met anderen. ▪ Door deze onophoudelijke dialoog ontstaat er een nieuwe maatschappij ⇒ utopie, volgens Buber een nog niet gerealiseerd ideaalbeeld (niet onmogelijk!)
<p>Emmanuel Levinas 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebruikt ook de fenomenologische methode ▪ <u>1^e dimensie: het kennen</u>. <i>Van (be)grijpen naar zichzelf laten rijpen, ofwel openstaan voor de Ander</i> (om de echte werkelijkheid te benaderen) ▪ <u>2^e dimensie: ethiek</u> (m.b.t. het handelen). Het in vraag stellen & relativëren van mijn spontaniteit. We moeten niet vanuit het eigen, subjectieve beginnen maar <i>vertrekken vanuit de anderen</i>. ▪ Het inzicht in de werkelijkheid richt zich dus naar het belang van het juiste uitzicht op ons verantwoordelijk handelen. ▪ Openstaan voor de ander en verantwoordelijkheid nemen geeft zingeving.
<p>Ernst Bloch 19^e – 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aantal aspecten die samenkomen bij Bloch: <i>fenomenologisch onderzoek, de joodse en christelijke traditie & het marxisme</i>. ▪ Bloch zoekt <u>sporen van een diepere werkelijkheid</u> achter de oppervlakkige schijn van het alledaagse → wijzen op de ontvreemde situatie van de mens en de maatschappij ▪ <u>Abstracte utopieën</u>: wereldvreemde, vrijblijvende fantasieën die ons helpen uit onze dagelijkse werkelijkheid te ontsnappen. <u>Concrete utopieën</u>: <i>wensdromen</i> die wel bereikt kunnen worden, en daarom de ontwikkeling van individu en maatschappij mogelijk maken. (mens kan niet tevreden zijn zolang er geen voldoende vrijheid & gelijkheid v. kansen bestaat) ▪ <u>'Docta spes'</u>: een bewuste, intelligente hoop die ver van naïef is. ⇒ <u>Militant optimisme</u>: het is alleen maar gerechtvaardigd als we tegelijkertijd proberen iets aan onze toestand te doen. ▪ "Alleen een atheïst kan een goed Christen zijn en alleen een Christen kan een goed atheïst zijn" <ul style="list-style-type: none"> ○ Een atheïst heeft goed door dat een Christen die wil leven volgens Jezus, <i>de mens centraal</i> plaatst en niet de sabbat. ○ Alleen een Christen kan een goed atheïst zijn want een christen aanvaardt geen veelgodendom, hij ziet het <i>goddelijke als de mens</i>. ▪ <u>Traditionele godsdienst</u>: verzacht de menselijke ellende en vertroost met een vooruitzicht op een hiernamaals waar alles beter is → <i>reactionair</i> ▪ <u>De godsdienst die de menselijke bevrijding tot haar opgave maakt</u>: strijdt daadwerkelijk voor verbetering ^{v/h} materiële én geestelijke menselijke lot ▪ Het is onze <u>menselijke plicht</u> geen enkel onrecht in ons leven of in dat van onze medemensen te dulden (solidariteit), en tegelijkertijd onze eigen mogelijkheden zoveel mogelijk te ontwikkelen ⇒ Dit <i>uitzicht op het handelen</i> spruit voort uit Blochs specifieke manier om tot <i>inzicht en zingeving</i> te komen via het zoeken van sporen.
<p>Frankfurter Schule = een groep denkers die uit alle richtingen kwamen om een aantal projecten in verband met de studie van de tijdsproblemen uit te weten > verschillende gezichtspunten. Hun theorie werd gebouwd op de <i>psychoanalyse van Freud</i> & 't <i>historisch materialisme van Marx</i>. <u>Marx</u>: de mens als sociaal wezen, de economische & sociale krachten, het belang van de productiekrachten en een historisch optimisme. <u>Freud</u>: de mens als individu, de menselijke psyche, het belang van de seksualiteit en een cultureel pessimisme.</p>	

Rakende thema's:

- Allebei geloven ze dat de bestaande illusies doorbroken moeten worden om de werkelijkheid te leren kennen
- Allebei geloven ze in het primaat van de rede over het gevoel
- De individuele mens bij Freud is dezelfde mens als diegene over wie Marx het heeft.

Herbert Marcuse

20^e eeuw

Marx en Freud: nieuwe synthese

- Marcuse probeert de tegenstelling tussen Freud en Marx op te lossen vanuit 'vervreemding' (aliënatie):
 - *Marx*: vervreemding van de productiemiddelen en –proces
 - *Freud*: vervreemding als onaangepastheid aan de realiteit (vandaar 't afwijkend gedag)
 - → Het heeft geen zin iemand door therapie te willen aanpassen aan een vervreemde wereld, zolang men niet tegelijkertijd probeert die wereld rechtvaardig te maken.
- Volgens Marcuse zijn het *lustprincipe* en *realiteitsprincipe* niet totaal onverenigbaar (beide principes zijn bepaald onder historische omstandigheden)
- Als we er in slagen de bevrediging van onze materiële, sensuele en geestelijke behoeften uit de commerciële en dominerende controlesfeer te houden en onze fantasie niet volledig te laten bepalen door de massamedia, zullen we de ervaring opdoen van een nieuw soort realiteitsprincipe dat ons niet dwingt onze instincten te verdringen.

Het fascisme

- Marcuse keek vooral naar de sociale psychologie die deze beweging mogelijk had gemaakt → studie van de zogenaamde 'autoritaire persoonlijkheid'.
- De totalitaire staatsvorm is een mogelijke, maar niet noodzakelijks transformatie van de liberaalkapitalistische maatschappij.
- Deze autoritaire mentaliteit is *geen recent verschijnsel*, maar het resultaat ^v/_e eeuwenlange ontwikkeling (moet je begrijpen om het fascisme te bestrijden)

Het stalinisme

- Sovjet-Unie: de weg naar een autoritaire maatschappij.
- Hier had men de fout begaan het kapitalistische productiemodel over te nemen en dat leidde tot een onderontwikkelde, verarmde maatschappij met een grote beperking ^v/_a *individuele vrijheden* en *menselijke behoeften*.

Het Westen als een dimensionale maatschappij

- Studie van het westerse kapitalisme en de vrijemarkt economie → consumptiemaatschappij. Stellingen:
 - Maatschappij met één dimensie: namelijk zoveel mogelijk winst maken. Al het andere is daaraan ondergeschikt.
 - Het zal heel moeilijk zijn om iets aan de situatie te veranderen, omdat ok de arbeidersklasse bijna volledig geïntegreerd is (cf. revolutie van Marx)
 - Marcus geloofde dat de groepen die nog niet totaal in het systeem waren opgenomen, wellicht tot 'n revolutie konden komen (beginnende bevrijding)

Repressieve tolerantie, negatief denken en de Grote Weigering

- Om tot een juist inzicht te komen moeten we volgens Marcuse opnieuw leren negatief denken (want het heersende systeem op zich is negatief).
- We worden zelfs *schijnmensen* (we laten ons door schijn inpalmen)
- Dit kritische inzicht biedt uitzicht op de Grote Weigering.
- We moeten van de vervreemding van het bewustzijn, tot het bewustzijn van de vervreemding komen, willen we opnieuw zicht krijgen op de zin van het leven.

Rationalisme: We waarheid kan worden gevonden door ons verstand, onze ratio.

Empirisme: De zintuiglijke waarnemingen zijn het basisinstrument om de waarheid te vinden.

Zelfstudie – Hfst 5

<p>Fritz Schumacher</p>	<p>Zingeving en ethiek</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Toespitsing op ethiek, want het is voor de mens te weinig duidelijk wat hij werkelijk verlangt; wat de mens zingeving verschaft.▪ Vier zijnsniveaus in de wereld: de delfstoffen, planten, dieren en mensen. ⇒ Hogere zijnsniveaus → stijgende graad van vrijheid & dalende graad van noodzakelijkheid▪ <u>Convergerende problemen</u>: problemen die zo weinig mogelijk te maken hebben met het zelfbewustzijn, het bewustzijn van het leven ⇒ Oplossing: binnen het kader van de wetten van de levenloze natuur (logica -> eenduidige oplossing).▪ <u>Divergerende problemen</u>: problemen waarvoor tegenstrijdige oplossingen uitgewerkt worden. ⇒ Oplossing: men treedt buiten het zijnsniveau van de levenloze natuur. Slechts wanneer men een beroep doet op het zelfbewustzijn, krijgt men de mogelijkheid om de spanning af te wegen en een ethische keuze te maken. <p>Economie en technologie voor de mens</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Divergerende economische problemen worden volgens Schumacher op de meest optimale wijze opgeheven door vanuit de economische praktijk op het <u>microniveau</u> die van het <u>macroniveau</u> te bereiken.▪ De <u>intermediaire technologie</u>, in plaats van de moderne technologie, moet als essentiële micro-invalshoek verstaan worden ⇒ Heroriëntering van de technologie (divergerend probleem):▪ Opdat vanuit de microsfeer een economisch alternatief zou mogelijk worden, is het vereist dat praktische experimenten ontstaan die de mogelijkheid scheppen dat anderen ook tot een meer optimale praktijk overgaan (= de macht van het voorbeeld).▪ <u>Schumachers visie</u> = vanuit het microniveau, via de macht van het concrete voorbeeld / praktische experimenten, het macroniveau bereiken. <p>Concreet utopisch denken</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Schumachers visie houdt een <u>utopie</u> in, zeker wanneer men rekening houdt met de beperkte menselijke mogelijkheden en de gegeven politieke en maatschappelijke constellatie.▪ Andere utopische socialist: <u>Robert Owen</u> → doet met zijn theorieën een beroep op specifieke eigenschappen \forall_h zelfbewustzijn \forall_d mens en op een redelijk ethische visie bij het rationeel-economische.▪ <u>John Ruskin</u>: klaagt ook de traditionele economische theorieën aan, omdat ze geen beroep doen op de verantwoordelijkheid van de mens.▪ Voor Schumacher is het dus duidelijk dat men telkens opnieuw vanuit het microniveau aan een menswaardig economisch systeem moet werken, daar waar Marx eerder rekende op structurele veranderingen op het macroniveau.
<p>Michel Foucault 20^e eeuw</p>	<p>Structuralisme</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Bij structuralisten zit de mens gevangen binnen verschillende schema's. Als gevolg van deze <u>structuren</u> staat de mens niet langer in het centrum, maar maakt hij deel uit van een netwerk, een structuur (belangrijk dan individu).▪ Door de filosofie kunnen we deze structuren en onze plaats erin leren begrijpen, en ons enigszins beschermen tegen de macht ervan.

	<p>Kritiek op het humanisme van (Hegel tot) Sartre</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het humanisme beloofde de mens vrij & gelukkig te maken, en dat is verkeerd. ▪ <u>Geluk bestaat niet</u>. Het is dus zinloos zich in te zetten voor de vooruitgang van de mens en dienst geluk. Men moet vooral zoeken naar een <u>optimaal functioneren van de maatschappij</u> (want de mens bestaat alleen om te functioneren en om zo mogelijk hier een zekere controle op uit te oefenen). <p>Tegen de filosofie van het subjects</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Descartes: “ik denk dus ik best” > subject scheidt zijn eigen wereld → fout! ▪ Maar in plaats van een <u>fundament</u> van alles, wordt het <i>subject (= de mens)</i> zelf een deel van een functie van het <u>discours</u> dat ons grotendeels bepaalt. <p>Het discours</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ = die regels waarin de leven (taal, spreken, schrijven etc.) ▪ Dit discours is verschillend in tijd en ruimte, maar we komen het overal tegen. Het heeft een grote invloed op de maatschappij. <p>De macht</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Foucault ontdekt deze machtsstructuren overal, maar hij gelooft niet meer (zoals Marx) dat de macht kan worden uitgeschakeld in bijv. een klasseloze maatschappij. <i>Stellingen</i>: <ul style="list-style-type: none"> ○ Macht is <u>geen bezit</u>, maar een <u>strategie</u> (bestaat alleen in uitoefening) ○ De macht is <u>niet gelokaliseerd</u>, omdat macht overal zit en niet kan worden uitgeschakeld. ○ Men moet die <u>complexe macht proberen te begrijpen</u> door een aantal machtsinstellingen te onderzoeken. Hiermee toonde hij aan dat bepaalde ideeën altijd opnieuw ertoe gediend hebben de bestaande sociale systemen te bevestigen. ▪ We moeten <i>opnieuw leren kijken</i> naar de gebeurtenissen en gewoonten die ons zo vertrouwd zijn, dat we niet of nauwelijks meer merken hoe ze op ons macht uitoefenen (cf. sporen zoeken bij Bloch).
<p>De analytische en logisch-positivistische filosofie: o.a. Bertrand Russell, de filosofische school Wiener Kreis en Ludwig Wittgenstein. Pakken in de 20^e eeuw opnieuw het conflict aan tussen het empirisme en het rationalisme. De idealisten gingen ervan uit dat alles oorspronkelijk ‘geest’ was, terwijl de anderen de materie primair stelden ⇒ stof <-> vorm, materie <-> geest.</p>	
<p>Bertrand Russell 19^e – 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hij ging uit van de <u>deductieve logica</u>: men volgt een methode waarbij het bijzondere uit het algemene wordt afgeleid (cf. syllogismen van Aristoteles). ▪ Heel wat filosofische problemen konden worden gereduceerd tot ‘<u>syntactische problemen</u>’ (m.b.t. grammatica/taal). ⇒ Russell maakt dit duidelijk in zijn ‘<u>theorie van de beschrijvingen</u>’. ▪ Vaststelling: de term ‘<u>bestaan</u>’ kan men alleen maar toepassen op beschrijvingen. ▪ <i>De wereld bestaat uit logisch met elkaar verbonden ‘sense-data’ (zintuigelijke feiten)</i>. <ul style="list-style-type: none"> ○ Sense-data van verschillen objecten vormen de ‘geest’ van de mens die ze observeert. ○ Sense-data van één object geobserveerd door meerdere mensen, vormt de realiteit van een (niet te bewijzen) materie. ○ De feiten zijn particulier of algemeen (‘universals’) ○ Feiten op zich zijn niet juist of onjuist, de uitspraken erover wel. ▪ Volgens Russell moest de filosofie zich <u>beperken tot haar eerste taak</u>: inzicht in of beschrijving van de wereld.

	Uitzicht, moraal en politieke theorie horen niet thuis in de echte filosofie.
<p>De Wiener Kreis – 20^e eeuw (Schlick, Carnap)</p> <p>De leden waren hoofdzakelijk mathematici of natuurwetenschappers die het <u>positivisme</u> van Comte en Stuart voortzetten. Ze waren verbonden door een <u>kritiek op de ‘metafysica’</u>, die volgens hen probeert te bewijzen dat er dingen zijn die op geen enkele manier ervaren kunnen worden. Ze gingen zich vooral toeleggen op het <u>verfijnen van hun waarheidscriterium</u>.</p>	
<p>Moritz Schlick</p> <p>19^e – 20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Verwierp de mogelijkheid van Kants ‘<i>synthetisch oordeel a priori</i>’ en beperkte de opgave van de filosofie ertoe de <u>begrippen logisch te doorlichten</u>. ▪ Alleen ‘ik’ kan weten wat een bepaalde uitspraak betekent, zodat hij moet vaststellen dat de ‘uiteindelijke betekenis’ \forall_e ervaring onuitspreekbaar is. ▪ <u>Conclusie: we kunnen niets met zekerheid over de inhoud van ervaringen zeggen</u> (komt daarmee gevaarlijk dicht in de buurt \forall_d door hem bestreden metafysici)
<p>Rudolf Carnap</p> <p>20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hij definieert de filosofie als de ‘<u>logica van de wetenschap</u>’, waarbij <i>rationeel inzicht</i> voorop staat. In de lijn van Russell verwerpt hij alle zingevende (metafysische) & uitzichtgevende (ethische) uitspraken (o.a. m.b.t. gevoelens) ▪ Filosofie bestaat uit de analyse \forall_d taal en het onderscheid tussen al dan niet logisch houdbare vormen van taalgebruik (= correctie \forall_d wetenschappelijke taal)
<p>Alfred Ayer (geen lid)</p> <p>20^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Het is logisch mogelijk dat we ons vergissen, maar daaruit besluit Ayer niet dat we nooit iets kunnen kennen.</i> ▪ Op basis van een stevige <u>inductieve basis</u> kunnen we bepaalde uitspraken rechtvaardigen (<i>inductie</i> = van het bijzondere naar het algemene) ▪ We moeten de <u>idee opgeven</u> dat empirische kennis volkomen betrouwbaar is en geen enkel risico van vergissing inhoudt.
<p>Ludwig Wittgenstein</p> <p>20^e eeuw</p>	<p>Tractatus logico-philosophicus</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ We moeten de grens vinden van dat wat zinvol in de taal kan worden uitgedrukt en zich daartoe beperken. Al wat die grens overschrijdt, is onzin. ▪ “Waarover je niet kan praten, daarover moet je zwijgen”. Interpretatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Ofwel is het inderdaad onzin wat over de grens van het inzicht gezegd wordt</i> \Rightarrow aanvaardbaar voor de Wiener Kreis (want bevestiging voor hun verzet tegen de metafysica). ○ <i>Ofwel kan men met de middelen \forall_d filosofie gewoon niets zinvols zeggen over bepaalde dingen, die daarom op zich niet zinloos zijn.</i> \Rightarrow het wordt opnieuw mogelijk om over zingeving te spreken; hij wil de vragen omtrent uitzicht afschermen \forall_d logische controle. ▪ Wittgenstein ontwikkelde een <u>taaltheorie</u> die naar de eenvoudigste bestanddelen van de taal opzoek gaat. Hij wou een <u>grens</u> trekken tussen wetenschap en niet-wetenschap en legde hiervoor <u>criteria</u> vast. Zinnen die niet voldoen aan deze criteria zijn <u>schijnzinnen</u>. ▪ Hiermee opent, indirect, de weg naar de studie van waarden, ethiek, religie en esthetiek, die niet via deze logisch-wetenschappelijke methode kan worden bereikt. <p>Philosophische Untersuchungen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wittgenstein leidt ons opnieuw naar de discussie over de taal via een analyse van ‘<u>functies</u>’ van de taal, ofwel ‘levensvormen’ waarin een bepaalde taal gebruikt wordt. ▪ Hij is niet meer overtuigd dat taal de werkelijkheid kan afbeelden. ▪ Hij verwerpt ook de mogelijkheid van een ‘<u>privétaal</u>’ die alleen voor mij betekenis zou hebben, omdat er geen criterium bestaat om deze vast te stellen & omdat een taal altijd woorden gebruikt in overeenstemming met een impliciete of expliciete ‘regel’.

	<p>Besluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het is Wittgenstein niet gelukt om een absoluut zekere logische basis voor de filosofie uit te bouwen. ▪ Wel is het hem gelukt een <u>onderscheid</u> te maken tussen het 'zegbare' en dat wat op een verschillende manier benaderd moet worden. ▪ <i>Het afschermen van inzicht tegen zin en uitzicht, is echter opnieuw verdwenen.</i>
--	--

Zelfstudie – Hfst 6

<p>Paul Ricoeur</p> <p>20^e eeuw</p>	<p>De zijnsbevestiging</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De mens wordt geconstitueerd door een '<u>oorspronkelijke zijnsbevestiging</u>' – een act die ons in het bestaan stelt, die aan ons denken en voelen vooraf gaat. Deze is nooit gegeven en kan nooit te schouwen zijn. ▪ Je kan het als een <u>vrijheidsact</u> bestempelen (wat we zijn en van wat we te zijn hebben) → <u>vrijheid</u> staat dus voorop bij Ricoeur, maar deze vrijheid is niet zomaar te vatten. ▪ Ricoeur wil het zijnsverlangen van de mens blootleggen om de mens te helpen een adequater zelfbegrip te hebben → authentieker leven mogelijk is. ▪ Het kwaad is niet even oorspronkelijk als de vrijheidsact. Kwaad en vrijheid verhelderen elkaar. Het kwaad is een ondoorgroendelijke manifestatie van de vrijheid, waardoor de vrijheid voor zichzelf onbereikbaar wordt en het ethisch streven meteen begrensd wordt. <p>De andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Men treedt slechts binnen in het eigenlijke ethische bestaat via de ontmoeting met <u>de andere</u>, waardoor ook een <u>verplichting</u> ontstaat. ▪ Men moet dus de <u>vrijheid in intersubjectiviteit</u> tot stand laten komen. ▪ Het ethisch bestaat is een <u>optie</u>; als men ervoor kiest, moet men zichzelf <u>beperken</u> (d.w.v. natuurlijke neiging om alles als object van mijn strevingen te zien) ▪ Erkenning van het waardebestaan en de verplichting zijn daarom twee correlatieve begrippen volgens Ricoeur. ▪ Ricoeur <u>zet zich af tegen een individualistische ethiek</u> (want mens is niet enkel individu maar verankerd in geheel van structuren en instituties) en trekt deze <i>intersubjectiviteit open van de andere mens naar de hele wereld toe</i>. <p>Het instituut</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wanneer de vrije mens via de ontmoeting met de ander het eigenlijk ethische bestaan binnentreedt, kan hij dit maar <u>op basis van instituties</u>. ▪ De <u>synthese tussen vrijheid en institutie</u> is van oorsprong een zware tegenstelling tussen enerzijds de realiteit van de bureaucratische institutie en anderzijds de verleiding om vrijheid los van de institutie te zien. ▪ Onze <u>mensheid dreigt te breken</u> tussen korte relaties van de vriendschap aan de ene kant, en de lange relaties van het economische leven aan de andere kant → dit conflict kan maar zinvol doorleefd worden indien men ten diepste overtuigd is van de eis van een synthese tussen vrijheid en zijn. ▪ <u>Kernvraag</u> van alle politieke denkers: Wat is een zinnige vrijheid? <p>Het egocentrisme voorbij?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Men kan zichzelf inperken zonder zichzelf ter discussie te stellen, zonder de willekeur van het eigen zijnsverlangen in te zien. ▪ Ricoeur blijft hangen op het niveau van het '<u>wederkerige welbegrepen eigenbelang</u>'. Dit heeft te maken met zijn visie op de ander als een 'alter ego'.
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dit lijkt te leiden tot een <u>egocentrische samenleving</u>, die op sociaal, economisch, financieel en juridisch vlak gestalte krijgt in egocentrische georganiseerde structuren. ▪ Ricoeur maakt Levinas er attent op dat deze te vlug de opbouw van de ethische intentie zou verlaten door in termen van normen en imperatieven te gaan spreken. <p>Een ethische triade</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ricoeur legt een brug tussen de aristotelische traditie en die van Kant: <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Aristoteles</i>: nadruk op <u>theologische ethiek</u> met een doelgerichtheid, nastreven van het Goede ○ <i>Kant</i>: nadruk op verplichting binnen een context van universele regels, waarbij eerder de beslissingsprocedures van tel zijn in plaats van de doelgerichtheid → <u>deontologische benadering</u>. ▪ Anderzijds legt hij een verbinding tussen deze twee soorten van <u>principe-ethiek</u> (zowel teleologisch of deontologisch) en <u>situatie-ethiek</u> (zoals existentialisme). ▪ <u>Deugdenethiek</u>: hij wil naar een concrete moraal toe, omdat hij (net als Hogel) de moraal van Kant veel te abstract vindt.
<p>John Rawls</p> <p>20^e eeuw</p>	<p>Een theorie van rechtvaardigheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Er zijn morele regels nodig voor het functioneren van de maatschappij. Het geheel van praktijkregels vormt dan de '<u>morele werkelijkheid</u>'. ▪ <i>Toepassing</i> op het <u>rechtvaardigheidsprincipe</u>: welke regels we moeten volgens om een zo rechtvaardig mogelijke maatschappij te verwezenlijken. ▪ <i>Uitgangspunt</i>: de <u>hypothetische 'oorspronkelijke positie'</u>, waarin niemand meer macht of invloed heeft dan een ander & ieder van ons kan zonder eigen schuld in de positie van het zwakste lid van een samenleving terechtkomen. (we onderhandelen daarom achter een <i>sluier van onwetendheid</i> over onze eigen toekomst) ▪ Vanuit dit hypothetisch rollenspel stelt Rawls een heel <u>duidelijke sociale theorie</u> op voor een maatschappij waarin iedereen in principe toegang heeft tot de primaire sociale goederen (basisvrijheden, zelfrespect, etc.) ▪ De principes van rechtvaardigheid kunnen in de sociale en historische context in conflict komen met andere principes → voorstel om o.a. maatregelen van <u>positieve discriminatie ('affirmative action')</u> in te voeren. ▪ Rawls pleit voor een <u>moreel evenwicht</u>: een wederzijds onderhandeld evenwicht tussen de universele basisprincipes van het uitgangspunt en de specifiek correcte, maar eveneens moreel waardevolle, eisen in de dagelijkse praktijk. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Wanneer je iedere burger volledig gelijke kansen wil bezorgen, zal je in botsing komen met een onbeperkt vrijheidsbegrip. <p>Liberaal neutralisme</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ = politieke legitimiteit die met de meningsverschillen van de mensen rekening hield. <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Autonomie ^v/_h individu, recht op zelfcontrole, meesterschap over jezelf en je omgeving, aanvaarding van persoonlijke verantwoordelijkheden. ▪ Dit veronderstelt een goed functionerende '<u>openbare rationaliteit</u>', waardoor vrije burgers als gelijkwaardige partners met elkaar onderhandelen. ▪ Dit zal tot <u>confrontaties</u> leiden, wat Rawls tracht op te lossen door ook in de openbare sector te zoeken naar een <u>synthese</u> van: <ul style="list-style-type: none"> ○ enerzijds het recht van eenieder op een zo breed mogelijke toepassing van de mensenrechten ○ anderzijds het recht van gediscrimineerde minderheden op toegang tot diezelfde rechten.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het neutraal liberalisme kan dus niet vrijblijvend neutraal zijn tov deze discriminaties → overheid moet voorwaarden scheppen, zonder zich te moeien met de inhoud ervan. ▪ Illustratie aan de hand V_h onderscheid tussen rationaliteit & redelijkheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Rationaliteit</i>: ordent de relaties tussen de middelen en het doel V_e individu, in confrontatie met de middelen en doeleinden V_d anderen ○ <i>Redelijkheid</i>: ervoor zorgen dat dit individueel streven in moraal aanvaardbare banen wordt geleid.
<p>Jean Baudrillard</p> <p>20^e – 21^e eeuw</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Onderscheid in waarden van objecten</i>: <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Gebruikswaarde</u>: waarvoor we een object kunnen gebruiken om ons leven beter te leven ○ <u>Ruilwaarde</u>: wat we ervoor kunnen krijgen ○ <u>Symbolische waarde</u>: waarvoor een object symbool staat ○ <u>Tekenwaarde</u>: statuskenmerken; objecten ontlenen hun waarde aan hun plaats in het geheel van tekens. ⇒ Waar symbolen nog de relatie tussen mensen uitrukken, worden de tekens autonoom en moeten de mensen er zich aan onderwerpen. ▪ Objecten worden nu steeds vaker het middel om ons aan anderen te opponeren (drang om ons te <i>differentiëren</i>). ▪ Op den duur worden we <u>gevangen van het tekensysteem</u>; er is nog weinig beslissingsvrijheid mee gemoeid (kunnen ons nog slechts door consumptie verwerkelijken). Hierdoor ontstaat er een <u>discriminatie</u> tussen diegenen die over exclusieve tekens beschikken en de rest. ▪ Baudrillard vind dat Marx niet ver genoeg gegaan is met zijn maatschappijkritiek. Baudrillard gelooft dat veel van de misbruiken en onrechtvaardigheden van het kapitalisme niet alleen eigen zijn aan het kapitalisme, maar aan het productieproces zelf. ▪ We zullen volgens Baudrillard moeten <u>evolueren</u> van een politiek-economische samenleving naar een <u>symbolische samenleving</u> (opnieuw de symbolische waarden in ons leven en die van de maatschappij beklemtonen). ▪ Bij het opnieuw gaan <u>ontdekken van ware bevrijding</u> of zingeving is er geen sprake van ruil- of gebruikswaarde, ook niet van tekenwaarde, maar van de symbolische uitdrukking van onze gevoelens, van subject naar subject. ▪ Zo krijgen we in ons handelen weer zicht op een manier om menselijke waarden te herstellen.
<p>Jürgen Habermas</p> <p>20^e eeuw</p>	<p>De theorie van het communicatieve handelen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Habermas neemt de uitdagingen van de Frankfurter Schule op, namelijk een kritische theorie van de moderniteit. ▪ Het bevat ook vanuit emancipatorisch oogpunt, de eerste aanzet tot de theorie van een <u>communicatie die vrij is van dominantie</u> (als noodzakelijke voorwaarde voor een democratisch socialistische maatschappij) ▪ Habermas weigert ook de basisprincipes van de <u>verlichting</u> op te geven, zolang de beloofde emancipatie niet ten volle heeft plaatsgevonden. ▪ Zijn kritiek geldt hier voor de <u>vereenvoudigende tendensen van de systemen van de huidige samenleving</u>. Deze reductie is een bron van misverstanden en meningsverschillen die ons duur te staan komen. ▪ Hij verscherpt ook de kritiek op de zogenaamde '<u>filosofie van het bewustzijn of het subject</u>'. ▪ Ook legt hij de zwakheden van al de moderne theorieën V_d maatschappij bloot, waar <i>te veel nadruk wordt gelegd op de rationaliteit van doel & middel</i>. ▪ Habermas onderzoekt de <u>problemen van waarheid en normen</u>, uitgaande van dit elementaire niveau van het dagelijks leven (= wederzijdse beweringen

	<p>mogen in het algemeen als echt worden beschouwd, onze beloften zijn geloofwaardig en onze eisen zijn gerechtvaardigd).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hij beweert ook dat de dwingende kracht van de cognitieve en morele geldigheid, gelijk is aan die van het sacrale. <p>Ethisch bewustzijn en communicatief handelen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Drie principes die noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van een moraalsysteem, dat zowel rekening houdt met het universalisme van de rede als met de verlichtingsprincipes van vrijheid en gelijkheid: <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Het principe \forall_d universaliteit</u>: allen die hierbij betrokken zijn, aanvaarden de gevolgen die kunnen voorzien worden wanneer een gemeenschappelijk gekozen norm van kracht wordt. ○ Alleen die morele <u>normen zijn geldig die de goedkeuring</u> hebben van allen die er als deelnemers aan het vertoog bij betrokken zijn. ○ Alle deelnemers moeten <u>vrij kunnen beslissen</u>. ▪ De regels moeten worden aangevuld met <u>solidariteit</u> → wederzijdse kritiek is onontbeerlijk. Verschillende gemeenschappen aanvaarden universele regels, maar stellen wellicht verschillende normen op die niet op alle gemeenschappen toepasbaar zijn. <p>Democratie, de natiestaat en Europa</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Volgens Habermas zal de Europese eenheid pas levensvatbaar zijn wanneer de autonome democratische Europese burgers samen een grondwet uitgewerkt hebben die dan als basis kan dienen voor een democratisch Europees burgerschap ⇒ gedeelde politieke cultuur ▪ Hij past de theorie \forall_h communicatieve handelen toe op het proces van Europese eenwording.
<p>Martha Nussbaum 20^e eeuw</p>	<p>De breekbaarheid van het goede</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nussbaum bespreekt de <u>kwetsbaarheid van de individuen die hun leven gewijd hebben aan de verdediging \forall_d gerechtigheid en het goede</u>. Het leidt haar tot de vraag of het niet juist die kwetsbaarheid van hun engagement is die hen <u>in staat stelt het goede te realiseren</u> (verwerping \forall_h daimonisme) ▪ Men zou ook kunnen zeggen dat ze afstand neemt \forall_h traditionele idealisme. ▪ <u>Moderne vorm van stoïcisme</u>: een moreelfilosofie die realistisch genoeg is om de werkelijkheid te aanvaarden zoals ze is, zonder zich erdoor te laten determineren (= bepalen). <p>Van stoïcijnse wereldrepubliek naar het multiculturalisme</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Van de stoïcijnen tot Kant trekt Nussbaum de idee van een universeel mensdom door tot in de hedendaagse multiculturele samenleving. ▪ Zij benadrukt de cruciale rol die de opvoeding en het onderwijs in deze vorming tot wereldburger kan en moet spelen (verlichting). ▪ Ze verdedigt het behoud en de uitbreiding \forall_d menswetenschappen, omdat het hoger onderwijs vandaag in toenemende mate bedreigd wordt door de agenda \forall_d economische krachten (zijn uit op winst ipv uitbreidende democratie) <p>Seks, gender, homofobie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nussbaum is een belangrijke in het debat over de plaats van seksualiteit en gender en over de verborgen motieven voor de afwijzing van homoseksualiteit (schaadt niemand, terwijl discriminerende wetten wel) ▪ Ze maakt een onderscheid tussen seksualiteit op zich en de genderrollen die door de maatschappij zijn toekend. ▪ Ze deed dit o.a. door het begrip '<u>objectificatie</u>' te verfijnen (= het tot object maken van een vrouw). Ze onderscheidt zeven verschillende vormen.

	<p><i>Samenvattend kunnen we zeggen dat Nussbaum zowel een synthese nastreeft van de klassieke filosofische en religieuze tradities, met de actuele moraal-filosofische problemen als van een hoogstaand academisch discours met een militante inzet voor de mensenrechten op alle niveaus en continenten.</i></p>
<p>Slavoj Zizek</p> <p>20^e – 21^e eeuw</p>	<p>Communisme zonder leiders</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <u>Nieuwe interpretatie van de marxistische theorie</u>: kritische benadering van Marx' idee van ideologie als vals bewustzijn. ▪ Zizek tracht dit vals bewustzijn vanuit de psychoanalyse te begrijpen als <u>product van het onderbewuste</u>. Daardoor kan deze <u>ideologie</u> dienen om de gevestigde orde aanvaardbaar te maken en te versterken. ▪ Er ontstaat een <u>kloof tussen de werkelijkheid</u> van de dagelijkse ervaring en de <u>diepere realiteit</u> die daarachter verborgen zit ⇒ deze kloof maakt het mogelijk en wenselijk tegen de bestaande macht in verzet te gaan. ▪ Hij beschouwt deze sociale strijd niet als voorbijgestreefd en zet zich af tegen de autoritaire vormen die dit linkse verzet in het verleden had aangenomen. ▪ Hij pleit voor een <u>communisme zonder leiders</u> (maakt hem tot een uitdager) <p>Belangstelling voor het christendom</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Als overtuigd atheïst kan Zizek onmogelijk het bestaan van God aanvaarden, maar hij beschouwt de <u>menswording van Christus als een historisch moment</u>, waarop de mensheid zichzelf in de gemeenschap van de Heilige Geest autonoom ontwikkelt. ▪ Als revolutionaire levensbeschouwing heeft het christendom niet alleen gefunctioneerd als <u>wegbereider van de grote morele principes</u>, maar ook als <u>de noodzakelijke voorwaarde voor deze emancipatie van de mensheid</u>. <p>Lof van de onverdraagzaamheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zizek ergert zich aan de <u>zelfgenoegzaamheid van diegenen die zonder veel nadenken de multiculturele verdraagzaamheid propageren</u>, omdat ze er vaak zonder het zelf te beseffen, een verborgen apolitieke agenda op nahouden. ▪ Hij noemt dit '<u>de hegemonieke ideologie van het geglobaliseerde kapitalisme</u>' ▪ Tegenover de huidige wereldorde is een flinke dosis intolerantie noodzakelijk. Daarom sluit hij zich in zekere zin aan bij de '<u>negatieve dialectiek</u>'. <p>Postmodernisme van de vorm, modernisme van de inhoud</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zizek wordt vaak <u>onterecht als een postmodern filosoof</u> beschouwd. ▪ Toch is hij wel degelijk een <u>modernistische denker</u>, die de hele erfenis van het westerse denken geassimileerd heeft, maar deze kennis als een opdracht tot verder denken heeft opgevat. ▪ In tegenstelling tot Marx en Hegel is hij <u>geen systeemdenker</u>. ▪ Hij is een filosoof die alle systemen kent, maar de theorieën van klassieken en moderne filosofen kritisch <u>als werktuigen gebruikt</u>, waarmee we ons toegang kunnen verschaffen tot de complexe realiteit van de 21^e eeuw. ▪ Deze wordt absurd wanneer we zouden ophouden kritisch na te denken over zin, inzicht en uitzicht op het handelen.